

แนวปฏิบัติทางการวิเคราะห์จริยธรรมการวิจัยในขั้นตอนการดำเนินงาน วิจัยเชิงคุณภาพ

Practical Guidelines for Research's Ethical Analysis in the Processes of Conducting a Qualitative Research.

สุรศักดิ์ ชะมารัมย์

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

Email : surasakchamaram@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์หลักคือ เพื่อต้องการสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพ ตลอดจนนำเสนอแนวปฏิบัติทางการวิเคราะห์ประเด็นจริยธรรมการวิจัยในงานวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งประกอบไปด้วย 7 ขั้นตอนที่สำคัญอันได้แก่ 1) ขั้นตอนการกำหนดหัวข้อเรื่องที่จะทำวิจัย เช่น การเลือกหัวข้อวิจัยโดยคำนึงถึงบริบทของท้องถิ่น ชุมชน และสังคม เป็นต้น 2) ขั้นตอนการออกแบบการวิจัย เช่น การเลือกรูปแบบ วิธีการ และเครื่องมือในการวิจัยมีการคำนึงถึงความเหมาะสมกับหัวข้อเรื่องวิจัยและกลุ่มเป้าหมายที่จะทำการวิจัย เป็นต้น 3) ขั้นตอนการเก็บข้อมูล เช่น การขออนุญาตในการเข้าพื้นที่วิจัย เป็นต้น 4) ขั้นตอนการจดบันทึกและการถอดเทปสัมภาษณ์ เช่น การจดบันทึกและการถอดเทปการสัมภาษณ์มีการคำนึงถึงการเก็บรักษาความลับและการเคารพในตัวผู้ให้ข้อมูล เป็นต้น 5) ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล เช่น มีการให้ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการตีความข้อมูลด้วย เป็นต้น 6) ขั้นตอนการตรวจสอบความถูกต้องของการวิเคราะห์ข้อมูล เช่น มีการกระบวนการตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูล เป็นต้น และ 7) ขั้นตอนการรายงานผลการวิจัย เช่น ผลการศึกษามีธงปักไว้แล้ว เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อจะเป็นแนวทางให้กับนักวิจัยที่ทำงานวิจัยเชิงคุณภาพได้พึงยึดถือและพึงปฏิบัติในการดำเนินการวิจัยให้ถูกต้อง เหมาะสม และเกิดเป็นที่ยอมรับของผู้คนในสังคมต่อไป

คำสำคัญ: จริยธรรมการวิจัย, การวิจัยเชิงคุณภาพ

Abstract

The main purposes of this article were to reflect the importance of research ethics in qualitative research and also to provide the guidelines for research's ethical analysis in qualitative research. This covered the research ethics in processes for conducting qualitative research that consisting of 7 main steps; 1) Determining the Research Topic, for example, the selection of research topics by considering the context of local community and society, 2) Designing of the Research, for example, the selection of models, methods and tools for research should be based on the suitability with research topics and target groups for such research, 3) Data Collection, for example, permission to enter the research area, 4) Recording and Transcription, for example, recording and transcription of the interviews by considering the confidentiality and respect to the key informants, 5) Data Analysis, for example, information providers should be able to involve in the interpretation of information, 6) Validation of Data Analysis, for example, the accuracy and reliability of information should be carefully examined,

and 7) Reporting of Research Results Analysis, for example, the results of the study was clearly identified. These steps should be used as guidelines for those who conducting the qualitative research to comply and to conduct their research properly and acceptably to the society.

Keywords: Research Ethics, Qualitative Research

1. บทนำ

ปัจจุบันทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทยต่างก็ให้ความสำคัญในประเด็นเรื่องจริยธรรมการวิจัยกันมากขึ้น โดยเฉพาะประเด็นเรื่องจรรยาบรรณของนักวิจัย ความเคารพในบุคคล ความรับผิดชอบในการวิจัย รวมถึงจริยธรรมการวิจัยในคน เป็นต้น[1] ดังที่เห็นได้จากการทำงานต่างๆหลายแห่งไม่ว่าจะเป็นสถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรธุรกิจมีนโยบายที่เข้มงวดในการกำกับดูแลโครงการวิจัยในคน โดยโครงการวิจัยในคนทุกโครงการจะต้องได้รับการพิจารณาทบทวน และได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน ก่อนที่จะมีการเริ่มดำเนินการ ซึ่งนักวิจัยจะต้องดำเนินงานวิจัยตามโครงสร้างที่ได้รับการรับรองดังกล่าว

กรณีตัวอย่างในต่างประเทศ เช่น เมื่อปี ค.ศ. 2000 มหาวิทยาลัยไมอามี (University of Miami) ได้มีการพัฒนาโปรแกรม The Collaborative Institutional Training Initiative (CITI Program) อันเป็นโปรแกรมที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือของ 10 สถาบันวิจัย/สถาบันการศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการวิจัยในคนให้สามารถศึกษาได้ด้วยตนเอง เพื่อให้ทราบกฎเกณฑ์ทางจริยธรรมการวิจัยในคน ก่อนที่จะเริ่มดำเนินการวิจัย โดยเมื่อแรกเริ่มของการพัฒนานั้นมีเนื้อหาที่ครอบคลุมงานวิจัยทางชีวการแพทย์ แต่เพียงอย่างเดียว ต่อมาในปีค.ศ. 2004 จึงได้เพิ่มเติมเนื้อหาให้เหมาะกับผู้ดำเนินการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ด้วย (Human Subjects Research Social and Behavioral Researchers: HSR-SBR course) ซึ่งในปัจจุบัน มีผู้เข้าใช้บริการนับล้านคนจากหลากหลายสถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรธุรกิจทั้งในสหรัฐอเมริกาและทั่วโลก[2]

สำหรับกรณีของประเทศไทย ตัวอย่างเช่น มหาวิทยาลัยมหิดลที่ตระหนักถึงความสำคัญในการพิทักษ์สิทธิและสวัสดิภาพของผู้เข้าร่วมการวิจัยที่เป็นมนุษย์ จึงได้มีการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมจริยธรรมการวิจัยในคน (Center of Ethical Reinforcement for Human

Research–MU CERif) ขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2554 เพื่อทำหน้าที่กำกับดูแลโครงการวิจัยในคน และให้ความรู้ด้านจริยธรรมการวิจัยในคนก่อให้เกิดความตระหนักในหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องโดยเฉพาะนักวิจัย รวมถึงตลอดทั้งการพัฒนาโยบายในการกำกับดูแลโครงการวิจัยในคนของมหาวิทยาลัยให้มีคุณภาพอย่างสอดคล้องกับเกณฑ์สากล [3] นอกจากนั้นแล้ว ก็ยังมีสถาบันการศึกษา และหน่วยงานภาครัฐอีกเป็นจำนวนมากที่ให้ความสำคัญกับจริยธรรมการวิจัยอันได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น สำนักงานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักงานคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน วิทยาลัยวิทยาศาสตร์ สาธารณสุข จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณะกรรมการพิจารณาการศึกษาวิจัยในคนด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก สถาบันการแพทย์แผนไทย เป็นต้น

ถึงแม้ว่าสถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรธุรกิจหลายแห่งจะมีนโยบายที่เข้มงวดต่อประเด็นเรื่องจรรยาบรรณของนักวิจัย ความเคารพในบุคคล ความรับผิดชอบในการวิจัย รวมถึงจริยธรรมการวิจัยในคนแล้วก็ตาม แต่ก็กลับพบเห็นถึงการกระทำผิดประเด็นจริยธรรมในการวิจัยที่มักเกิดขึ้นอยู่เสมอ เช่น การคัดลอกผลงาน ข้อความ หรือความคิดเห็นของผู้อื่น (บางส่วนหรือทั้งหมด) โดยไม่อ้างอิงแหล่งที่มา การขโมยความคิด หรือคำพูดของผู้อื่นโดยไม่ได้อ้างอิง (plagiarism) การแก้ไขผลการวิจัย ตัวเลข หรือข้อมูลบางอย่างที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง การเปิดเผยหรือไม่เก็บความลับของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งการขาดความรับผิดชอบต่อการรักษาข้อมูล การเขียนข้อเสนอแนะจากแนวคิดของผู้อื่น แต่ไม่อ้างอิงเจ้าของแนวคิดนั้น การจ้างวานผู้อื่นทำงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ให้บางส่วนหรือทั้งหมด และการขาดความรับผิดชอบต่อการทำวิจัยหรือการดำเนินงานวิจัยให้เสร็จสิ้นตามกำหนดเวลา เป็นต้น[4]

จากกรณีตัวอย่างของการกระทำผิดประเด็นจริยธรรมในการวิจัยดังกล่าวที่เกิดขึ้นนั้น ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของจริยธรรมการวิจัย และเหตุผลที่ว่าทำไมจึงต้องมีประเด็นเรื่องจริยธรรมในการวิจัยทั้งในการทำการวิจัยเชิงปริมาณและการทำการวิจัยเชิงคุณภาพ เพราะสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นข้างต้นเป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ตัว และมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับตัวนักวิจัย รวมทั้งอาจสร้างความเสียหายให้แก่งานวิจัย หรือมีผลกระทบต่อผู้อื่น โดยเฉพาะผู้ให้ข้อมูลได้ และหากยังเป็นกรณีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพที่ถ้าหากนักวิจัยไม่ได้ดำเนินการอย่างระมัดระวังเท่าที่ควรแล้ว ย่อมมีโอกาสที่จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนและชุมชนที่เป็นแหล่งข้อมูลได้ค่อนข้างมาก ดังนั้น ประเด็นเรื่องจริยธรรมการวิจัยในงานวิจัยเชิงคุณภาพจึงมีความสำคัญ เพื่อให้ให้นักวิจัยที่ทำงานวิจัยเชิงคุณภาพได้ยึดถือและพึงปฏิบัติในการดำเนินการวิจัยให้ถูกต้อง เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับในสังคมต่อไป

ดังนั้น บทความฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์หลักคือ เพื่อต้องการสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของจริยธรรมการวิจัยในงานวิจัยเชิงคุณภาพ ตลอดจนนำเสนอแนวปฏิบัติในการวิเคราะห์ประเด็นจริยธรรมการวิจัยในงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ครอบคลุมจริยธรรมการวิจัยในขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งประกอบไปด้วย 7 ขั้นตอนที่สำคัญอันได้แก่ 1) ขั้นตอนการกำหนดหัวข้อเรื่องที่จะทำวิจัย 2) ขั้นตอนการออกแบบการวิจัย 3) ขั้นตอนการเก็บข้อมูล 4) ขั้นตอนการจัดบันทึกและการถอดเทปสัมภาษณ์ 5) ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล 6) ขั้นตอนการตรวจสอบความถูกต้องของการวิเคราะห์ข้อมูล และ 7) ขั้นตอนการรายงานผลการวิจัย โดยคาดหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นแนวทางให้กับนักวิจัยที่ทำงานวิจัยเชิงคุณภาพได้ยึดถือและพึงปฏิบัติในการดำเนินการวิจัยให้ถูกต้อง เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับในสังคมต่อไป

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ และกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ

กระบวนการในการแสวงหาความรู้ของมนุษย์มิได้หยุดนิ่งอยู่เพียงแคในยุคนสมัยอดีตเท่านั้น หากแต่ได้มีการดำเนินเรื่อยมาอย่างต่อเนื่องกระทั่งถึงในยุคสมัยปัจจุบัน โดยเฉพาะการค้นพบแนวทางหรือวิธีการแสวงหาความรู้รูปแบบใหม่ที่มีความสมเหตุสมผลและ

ได้รับคำตอบที่มีความถูกต้องแม่นยำ ตลอดจนมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น วิธีการแสวงหาความรู้ดังกล่าว เรียกว่าวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ประกอบด้วย ขั้นตอนปัญหา ขั้นตอนสมมติฐาน ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล และขั้นสรุปผลข้อมูล ในปัจจุบันวิธีการแสวงหาความรู้ที่กระทำโดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์และเป็นที่นิยมไปทั่วทุกวงการก็คือ การวิจัย (Research) ซึ่งเป็นการแสวงหาคำตอบที่เป็นความจริงอย่างละเอียดให้กับปัญหาหรือ ปรากฏการณ์ต่างๆที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาใครหาคำตอบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้รับนั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

โดยทั่วไป การวิจัยมักจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆคือ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นทดสอบหรือยืนยันแนวคิดและทฤษฎี เพื่ออธิบายหรือพยากรณ์ข้อมูล หรือการอนุมานแบบนิรนัย (Deduction) โดยใช้การวิเคราะห์ทางสถิติเป็นสำคัญ และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิจัยที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับวิธีวิจัยเชิงปริมาณทั้งในเชิงหลักการ การออกแบบและระเบียบวิธี โดยการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นการแสวงหาความรู้โดยการพิจารณาปรากฏการณ์สังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงในทุกมิติสนใจข้อมูลด้านความรู้สึกนึกคิด การให้ความหมายหรือคุณค่ากับสิ่งต่างๆ ตลอดจนค่านิยมหรืออุดมการณ์ของบุคคล เน้นการเข้าไปสัมผัสกับข้อมูลหรือปรากฏการณ์โดยตรง มักใช้เวลานานในการศึกษาติดตามระยะยาว ไม่เน้นการใช้สถิติตัวเลขในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การสังเกตและการสัมภาษณ์เป็นวิธีหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการสร้างรูปแบบ แนวคิด ทฤษฎีจากประสบการณ์จริง หรือการอนุมานแบบอุปนัย (Induction) โดยมีผู้วิจัยเป็นเครื่องมือการวิเคราะห์ที่สำคัญ

อย่างไรก็ตาม การวิจัยเชิงคุณภาพจะมีหลักการพื้นฐานที่สำคัญ กล่าวคือ เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ในภาพรวม ไม่แยกบางส่วนหรือบางองค์ประกอบมาทำการศึกษา นักวิจัยจะต้องเข้าไปอยู่ในสนาม และสังเกตสิ่งที่ศึกษาอย่างเป็นธรรมชาติ โดยไม่มีการจัดกระทำใหม่เพื่อศึกษา การรับรู้ “ความหมาย” ของสิ่งที่เกิดขึ้นหรือเป็นไปอย่างแท้จริงที่สุดคือ “การวัด” ที่ต้องการในการวิจัย ข้อตกลงเบื้องต้นใดๆ สามารถถล่มล้างหรือเปลี่ยนแปลงได้โดยข้อตกลงใหม่หรือข้อสรุปที่ค้นพบ

ใหม่ และปรากฏการณ์ ก็คือรูปแบบโครงสร้างหลวมๆ ที่มีความยืดหยุ่นในการทำนายไม่เฉพาะตายตัว[5]

นอกจากนั้น การวิจัยเชิงคุณภาพยังมีจุดเด่นประการสำคัญคือ เป็นผลการวิจัยจากตัวอย่างที่เลือกจะสามารถให้ข้อมูลได้โดยตรง ได้ข้อมูลเชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่างจำนวนน้อย อธิบายปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนได้ ศึกษาข้อมูลกรณีศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างได้อย่างแม่นยำมากขึ้น กำหนดบริบทหรือปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องในเหตุการณ์ที่สนใจได้ ศึกษากระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาได้ สามารถนำเสนอกรณีศึกษาที่มีความสำคัญ เพื่อสนับสนุนความสำคัญหรือแสดงความสมจริงได้ ตอบสนองสถานการณ์เฉพาะพื้นที่ เหตุการณ์เฉพาะ และมีจุดประสงค์การวิจัยเฉพาะเจาะจงของผู้ที่เกี่ยวข้องได้ ในทางตรงกันข้าม การวิจัยเชิงคุณภาพก็มีจุดอ่อนประการสำคัญคือ ไม่สามารถนำผลที่ได้ไปประยุกต์ใช้กับสถานที่ต่างออกไปได้ ไม่สามารถนำตัวเลขไปพยากรณ์เชิงปริมาณได้ อาจมีความน่าเชื่อถือน้อยกว่า เพราะผลขึ้นอยู่กับผู้วิจัยและผู้ตรวจสอบ การวิเคราะห์ข้อมูลอาจใช้เวลามาก และผลแปรผันไปตามอคติของผู้วิจัยแต่ละคน[6]

การวิจัยเชิงคุณภาพสามารถจัดแบ่งออกได้เป็นหลายประเภท อย่างน้อย 6 ประเภทคือการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Study) การวิจัยแนวปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology Study) การวิจัยแบบสนทนากลุ่ม (Focus Group Study) การศึกษาเฉพาะกรณี (Case study Method) การวิจัยแบบสร้างทฤษฎีจากข้อมูล (Grounded Theory Study) และการวิจัยชีวประวัติบุคคล (Biographical Study)

ในการทำการวิจัยเชิงคุณภาพจำเป็นที่ผู้วิจัยจะต้องดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนหรือเป็นกระบวนการอย่างรอบคอบรัดกุม และเป็นระบบ เพื่อให้สามารถค้นหาคำตอบได้ถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งจะต้องอาศัยระเบียบวิธีวิจัย โดยที่ระเบียบวิธีวิจัยจะเป็นการแสวงหาคำตอบที่เป็นความจริงอย่างละเอียดให้กับปัญหาหรือ ปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นอย่างเป็นลำดับขั้นตอนมีแบบแผนที่ชัดเจน โดยกระบวนการหรือขั้นตอนในการทำการวิจัยเชิงคุณภาพจะมีความแตกต่างกันออกไปตามจุดเน้นของนักวิชาการแต่ละคน อย่างไรก็ตามในบทความฉบับนี้ การวิจัยเชิงคุณภาพมีอยู่ 7 ขั้นตอนที่สำคัญประกอบด้วยขั้นการกำหนดหัวข้อเรื่องที่จะทำวิจัย ขั้นการออกแบบการวิจัย ขั้นการเก็บข้อมูล ขั้นการจด

บันทึกและการถอดเทปสัมภาษณ์ ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นการตรวจสอบความถูกต้องของการวิเคราะห์ข้อมูล และขั้นการรายงานผลการวิจัย

3. จริยธรรมการวิจัยในงานวิจัยเชิงคุณภาพ

พื้นฐานสำหรับการทำความเข้าใจจริยธรรมในการวิจัยมี 2 ประการคือ ประการแรกคือ จริยธรรมเป็นเรื่องของความถูกต้อง ซึ่งแม้จะใกล้เคียงกับคำว่า คุณธรรม (morality) แต่ก็ต่างกัน ในขณะที่ คุณธรรมเป็นเรื่องของค่านิยม (values) จริยธรรมเป็นเรื่องของการกระทำ เป็นการกระทำที่มีให้เป็นแบบชั่วคราว หากเป็นการกระทำที่แทรกอยู่ในตัวบุคคล เป็นลักษณะนิสัย และบุคคลจะต้อง “รู้” ว่า อะไรคือหรือจัดว่าเป็นความถูกต้อง อย่างไรก็ตาม จริยธรรม หรือการกระทำที่ถูกต้องนั้น มีพื้นฐานมาจากคุณธรรมคือ ค่านิยมหรือการให้คุณค่าในการกระทำว่าการกระทำใดเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ดังนั้นถึงแม้ว่า จริยธรรมจะเป็นเรื่องของการกระทำ แต่ก็มีส่วนประกอบสำคัญคือ “การให้คุณค่าในสิ่งต่างๆ” แทรกอยู่ ส่วนอีกประการคือ การพิจารณาว่า อะไรคือความถูกต้อง มีความต่างกันในแต่ละกลุ่มนักคิดและนักปรัชญาทางสังคม ซึ่งความต่างของความคิดเหล่านี้ได้นำไปสู่หลักเกณฑ์ในการพิจารณา “ความถูกต้อง” ในการวิจัยได้ต่างๆ กัน และความเห็นที่ต่างกัน ในเกณฑ์พิจารณานี้ได้นำมาสู่ข้อถกเถียงในการพิจารณาจริยธรรมในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ในปัจจุบัน[7]

ก่อนการอธิบายถึงประเด็นจริยธรรมการวิจัยควรทำความเข้าใจความหมายของคำ 3 คำคือ คำว่า จรรยาบรรณ (Code of Conduct) จริยธรรมการวิจัย (Research Ethics) หรือจรรยาบรรณนักวิจัย ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายซึ่งค่อนข้างมีความแตกต่างกันพอสมควร กล่าวคือ จรรยาบรรณ (Code of Conduct) หมายถึงหลักความประพฤติอันเหมาะสมแสดงถึงคุณธรรมและจริยธรรมในการประกอบอาชีพที่กลุ่มบุคคลแต่ละสาขาวิชาชีพประมวลขึ้นไว้เป็นหลัก เพื่อให้สมาชิกในสาขาวิชาชีพนั้นๆยึดถือปฏิบัติเพื่อรักษาชื่อเสียงและส่งเสริมเกียรติคุณของสาขาวิชาชีพของตน ส่วนจริยธรรมการวิจัย (Research Ethics) หรืออาจเรียกว่า จรรยาบรรณนักวิจัย หมายถึง หลักเกณฑ์ควรประพฤติปฏิบัติของนักวิจัยทั่วไป เพื่อให้การดำเนินงานวิจัยตั้งอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรมและหลักวิชาการที่เหมาะสม

ตลอดจนประกันมาตรฐานของการศึกษาค้นคว้าให้เป็นไปอย่างสมศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิของนักวิจัย[8]

คณะกรรมการบริหารสภาวิจัยแห่งชาติ เมื่อคราวการประชุมเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ.2541 ได้มีการกำหนดจรรยาบรรณนักวิจัยขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวหลักเกณฑ์ควรประพฤติของนักวิจัยทั่วไป ไม่ว่าสาขาวิชาการใดๆ โดยให้มีลักษณะเป็นข้อพึงสัจคุณธรรม และจริยธรรมในการทำงานวิจัย ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินงานวิจัยตั้งอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรม และหลักวิชาการที่เหมาะสม ตลอดจนประกันมาตรฐานของการศึกษาค้นคว้าให้เป็นไปอย่างสมศักดิ์ศรี และเกียรติภูมิของนักวิจัยไว้ 9 ประการ ดังนี้[9]

1. นักวิจัยต้องซื่อสัตย์ และมีคุณธรรมในทางวิชาการ และการจัดการ นักวิจัยต้องมีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ไม่นำผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตน ไม่ลอกเลียนงานของผู้อื่น ต้องให้เกียรติ และอ้างถึงบุคคล หรือแหล่งที่มาของข้อมูล ที่นำมาใช้ในงานวิจัย ต้องเชื่อตรงต่อการแสวงหาทุนวิจัย และมีความเป็นธรรมเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย

2. นักวิจัยต้องตระหนักถึงพันธกรณีในการทำงานวิจัยตามข้อตกลงที่ทำไว้กับหน่วยงานที่สนับสนุนการวิจัย และต่อหน่วยงานที่ตนสังกัด นักวิจัยต้องปฏิบัติตามพันธกรณี และข้อตกลงการวิจัยที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ยอมรับร่วมกัน อุทิศเวลาทำงานวิจัยให้ได้ผลดีที่สุด และเป็นไปตามกำหนดเวลา มีความรับผิดชอบ ไม่ละทิ้งงานระหว่างดำเนินการ

3. นักวิจัยต้องมีพื้นฐานความรู้ในสาขาวิชาการที่ทำวิจัย นักวิจัยต้องมีพื้นฐานความรู้ ในสาขาวิชาการที่ทำวิจัยอย่างเพียงพอ และมีความชำนาญ หรือมีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องที่ทำวิจัย เพื่อนำไปสู่งานวิจัยที่มีคุณภาพ และเพื่อป้องกันปัญหาการวิเคราะห์ การตีความ หรือการสรุปที่ผิดพลาด อันอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่องานวิจัย

4. นักวิจัยต้องมีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ศึกษาวิจัย ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีชีวิต หรือไม่มีชีวิต นักวิจัยต้องดำเนินการด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง และเที่ยงตรงในการทำวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคน สัตว์ พืช ศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีจิตสำนึก และมีปณิธานที่จะอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

5. นักวิจัยต้องเคารพศักดิ์ศรี และสิทธิของมนุษย์ที่ใช้เป็นตัวอย่างในการวิจัย นักวิจัยต้องไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ทางวิชาการ จนละเลยและขาดความเคารพในศักดิ์ศรีของเพื่อนมนุษย์ ต้องถือเป็นการกระทำที่ให้อิทธิบาทมุ่งหมายของการวิจัยแก่บุคคลที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยไม่หลอกลวง หรือบีบบังคับ และไม่ละเมิดสิทธิส่วนบุคคล

6. นักวิจัยต้องมีอิสระทางความคิด โดยปราศจากอคติในทุกขั้นตอนของการทำวิจัย นักวิจัยต้องมีอิสระทางความคิด ต้องตระหนักว่า อคติส่วนตน หรือความลำเอียงทางวิชาการ อาจส่งผลให้มีการบิดเบือนข้อมูล และข้อค้นพบทางวิชาการ อันเป็นเหตุให้เกิดผลเสียหายต่องานวิจัย

7. นักวิจัยพึงนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในทางที่ชอบ นักวิจัยพึงเผยแพร่ผลงานวิจัยเพื่อประโยชน์ทางวิชาการและสังคม ไม่ขยายผลข้อค้นพบจนเกินความเป็นจริง และไม่ใช้ผลงานวิจัยไปในทางมิชอบ

8. นักวิจัยพึงเคารพความคิดเห็นทางวิชาการของผู้อื่น นักวิจัยพึงมีใจกว้าง พร้อมทั้งเปิดเผยข้อมูล และขั้นตอนการวิจัย ยอมรับฟังความคิดเห็น และเหตุผลทางวิชาการของผู้อื่น และพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขงานวิจัยของตนให้ถูกต้อง

9. นักวิจัยพึงมีความรับผิดชอบต่อสังคมทุกระดับ นักวิจัยพึงมีจิตสำนึกที่จะอุทิศกำลังสติปัญญาในการทำวิจัย เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ เพื่อความเจริญและประโยชน์สุขของสังคมและมวลมนุษยชาติ สำหรับประเด็นทางจริยธรรมการวิจัยในขั้นตอนต่างๆ ของการวิจัยเชิงคุณภาพมีดังนี้[10]

1. ขั้นตอนการกำหนดหัวข้อเรื่องที่จะทำวิจัย หมายถึง การกำหนดหัวข้อวิจัยที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับประเด็นสำคัญของมนุษย์ในแง่ที่ถ้าหากได้ความรู้มาแล้วจะเป็นประโยชน์แก่สังคมโดยรวม ไม่ควรเป็นเรื่องที่มุ่งหาความรู้เพื่อสนองความอยากรู้ของนักวิจัย หรือเพื่อความก้าวหน้าของศาสตร์เพียงอย่างเดียว ซึ่งนั่นก็คือต้องสามารถบอกได้ว่าเรื่องที่จะศึกษาจะเป็นประโยชน์แก่มนุษย์และสังคมอย่างไร

2. ขั้นตอนการออกแบบการวิจัย หมายถึง การดำเนินงานที่ผู้วิจัยคำนึงถึงกลุ่มตัวอย่างผู้ที่จะเลือกมาใช้ในการศึกษา โดยจะต้องขอความยินยอมเพื่อให้ร่วมมือในการศึกษา รวมถึงจะรักษาความลับของกลุ่มตัวอย่าง โดยจะป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบอันเนื่องมาจากการที่

เขาให้ความร่วมมือในการศึกษา การเลือกรูปแบบ วิธีการ และเครื่องมือในการวิจัยมีการคำนึงถึงความเหมาะสมกับหัวข้อเรื่องวิจัยและกลุ่มเป้าหมายที่จะทำการวิจัย นอกจากนี้ การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องไม่ละเลยเรื่องการอ้างอิงทางวิชาการ รวมทั้งการมีจุดยืนที่ชัดเจนและเข้มแข็งไม่อ่อนไหวต่อการถูกกดดันหรือการร้องขอให้เปลี่ยนแปลงประเด็นที่ถูกต้องเพื่อฝ่ายใดก็ตาม

3. ขั้นการเก็บข้อมูล หมายถึง ในระหว่างเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ หรือการสังเกต นักวิจัยมีแผนที่จะไม่ให้เป็นการรบกวนชีวิตและการทำงานตามปกติของแหล่งข้อมูลหรือรบกวนน้อยที่สุดได้อย่างไร โดยควรหลีกเลี่ยงวิธีการที่จะก่อให้เกิดความเครียดหรือความวิตกกังวลแก่ผู้ให้ข้อมูล รวมตลอดทั้งควรคำนึงถึงระดับความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างนักวิจัยกับผู้ให้ข้อมูล

4. ขั้นการจัดบันทึกและการถอดเทปสัมภาษณ์ หมายถึง การจัดบันทึกและการถอดเทปการสัมภาษณ์ ต้องคำนึงถึงการเก็บรักษาความลับ การเคารพในตัวผู้ให้ข้อมูล โดยไม่ใส่อะไรที่ไม่ใช่สิ่งที่ผู้ให้ข้อมูลกล่าวในบทบันทึกหรือบทสัมภาษณ์ในระหว่างการถอดเทป

5. ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล หมายถึง การที่นักวิจัยจำเป็นจะต้องทำการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียดลึกซึ้ง และเพื่อไม่ให้การตีความต่างไกลจากความจริงเกินไป จึงควรจะให้ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการตีความข้อมูลด้วยหรือไม่มากนักน้อยเพียงใด

6. ขั้นการตรวจสอบความถูกต้องของการวิเคราะห์ข้อมูล หมายถึง ความรับผิดชอบของนักวิจัยที่จะเผยแพร่เฉพาะความรู้ที่ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือแล้วเท่านั้น ผลการศึกษาได้ที่ยังคลุมเครือหรือยังไม่ได้ตรวจสอบอย่างรอบคอบไม่ควรเปิดเผย เพราะอาจก่อให้เกิดผลเสียหายแก่แหล่งข้อมูล

7. ขั้นการรายงานผลการวิจัย หมายถึง การพิจารณาในแง่ที่ว่าในรายงานผลการวิจัยจะเปิดเผยข้อมูลที่ทำให้ผู้อ่านรู้ว่าใครเป็นผู้ให้ความร่วมมือในการวิจัยนั้นหรือไม่ โดยที่การตัดสินใจในเรื่องนี้ ควรยึดผลประโยชน์ของประชาชนผู้ให้ความร่วมมือเป็นสำคัญ

การให้ความสำคัญต่อประเด็นจริยธรรมการวิจัยในงานวิจัยเชิงคุณภาพก่อให้เกิดผลคืออยู่หลายประการทั้งต่อตัวนักวิจัย ผู้ให้ข้อมูลการวิจัย รวมตลอดทั้งประชาชนและชุมชนที่เป็นแหล่งข้อมูล ดังตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นได้จากงานวิจัยของสมศักดิ์ อมรสิริพงศ์

และภัทร์ พลอยแหวน[11] ที่พบว่า การพัฒนาการเรียนรู้ของนักศึกษาพบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกรอบการอ้างอิงทางความคิดใหม่ของนักศึกษา 5 ประเด็น ได้แก่ 1) นักศึกษาต้องระมัดระวังพฤติกรรมกรวิจัยของตนเองในเรื่องของจริยธรรมมากขึ้น 2) กระบวนการเรียนรู้ประเด็นจริยธรรมการวิจัยในงานวิจัยเชิงคุณภาพสอนให้นักศึกษามีความละเอียดรอบคอบและตระหนักมากยิ่งขึ้นในการทำวิจัย 3) กระบวนการเรียนรู้สอนให้นักศึกษามีความรู้ในประเด็นจริยธรรมมากยิ่งขึ้น และลึกซึ้งขึ้น 4) กระบวนการเรียนรู้สอนให้นักศึกษามีความรู้ในการทำวิจัยเชิงคุณภาพมากยิ่งขึ้น และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการอ่านงานวิจัยเชิงคุณภาพได้อย่างเข้าใจและลึกซึ้งมากขึ้น และ 5) นักศึกษาเห็นว่า ตัวเองจะมีความเป็นนักวิชาการมากขึ้นและทำงานวิจัยที่มีคุณภาพมากขึ้นด้วย

4. กรอบแนวคิดและแนวปฏิบัติในการศึกษาวิเคราะห์ประเด็นจริยธรรมการวิจัยในงานวิจัยเชิงคุณภาพ

จากการประมวลแนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ และกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมการวิจัยในงานวิจัยเชิงคุณภาพดังกล่าว ทำให้ผู้เขียนสามารถสังเคราะห์ออกมาเป็นกรอบแนวคิดและแนวปฏิบัติสำหรับการศึกษาวิเคราะห์ประเด็นจริยธรรมการวิจัยในขั้นตอนต่างๆของการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

4.1 ขั้นการกำหนดหัวข้อเรื่องที่จะทำวิจัย หมายถึง การกำหนดหัวข้อวิจัยโดยการพิจารณาถึงองค์ความรู้ที่คาดว่าจะได้รับจากการลงมือทำวิจัย ซึ่งสามารถที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม เช่น การเลือกหัวข้อวิจัยโดยคำนึงถึงบริบทของท้องถิ่น ชุมชน และสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การสร้งองค์ความรู้ใหม่ เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืน เป็นต้น

4.2 ขั้นการออกแบบการวิจัย หมายถึง การดำเนินงานที่ผู้วิจัยคำนึงถึงกลุ่มตัวอย่างผู้ที่จะเลือกมาใช้ทำการศึกษา โดยจะต้องขอความยินยอมเพื่อให้ร่วมมือในการศึกษา รวมถึงจะรักษาความลับของกลุ่มตัวอย่างโดยจะป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบอันเนื่องมาจากการที่เขาให้ความร่วมมือในการศึกษา การเลือกรูปแบบ วิธีการ และเครื่องมือในการวิจัยมีการคำนึงถึงความเหมาะสมกับ

หัวข้อเรื่องวิจัยและกลุ่มเป้าหมายที่จะทำการวิจัย การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องไม่ละเอียดเรื่องอ้างอิงทางวิชาการ รวมทั้งการมีจุดยืนที่ชัดเจนและเข้มแข็งไม่อ่อนไหวต่อการถูกกดดันหรือการร้องขอให้เปลี่ยนแปลงประเด็นที่ถูกต้องเพื่อฝ่ายใดก็ตาม ประกอบด้วยตัวชี้วัดสำคัญได้แก่ กลุ่มตัวอย่างผู้ที่จะเลือกมาใช้ทำการศึกษ การเลือกรูปแบบ วิธีการ และเครื่องมือในการวิจัยมีการคำนึงถึงความเหมาะสมกับหัวข้อเรื่องวิจัยและกลุ่มเป้าหมายที่จะทำการวิจัย การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องไม่ละเอียดเรื่องอ้างอิงทางวิชาการ การมีจุดยืนที่ชัดเจนและเข้มแข็งไม่อ่อนไหวต่อการถูกกดดันหรือการร้องขอให้เปลี่ยนแปลงประเด็นที่ถูกต้องเพื่อฝ่ายใดก็ตาม

4.3 ขั้นการเก็บข้อมูล หมายถึง ในระหว่างเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ หรือการสังเกต นักวิจัยมีแผนที่จะไม่ให้เป็นการรบกวนชีวิตและการทำงานตามปกติของแหล่งข้อมูลหรือรบกวนน้อยที่สุดได้อย่างไร โดยควรหลีกเลี่ยงวิธีการที่จะก่อให้เกิดความเครียดหรือความวิตกกังวลแก่ผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งควรคำนึงถึงระดับความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างนักวิจัยกับผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วยตัวชี้วัดสำคัญได้แก่ การขออนุญาตในการเข้าพื้นที่วิจัย การเปิดเผย-ปกปิดตัวตนของนักวิจัย (และผู้ให้ข้อมูลการวิจัย) ในการเก็บข้อมูลในพื้นที่ การนัดหมายผู้ให้ข้อมูลวิจัยต้องไม่สร้างความลำบากใจ การคำนึงถึงผลกระทบต่อความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลการวิจัยระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล เหตุผลทางวิชาการของการเลือกพื้นที่ในการวิจัย ดำเนินการต่อหรือหยุดเก็บข้อมูล เมื่อผู้ให้ข้อมูลวิจัยรู้สึกสะเทือนใจ การใช้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้วิจัยให้ผู้ให้ข้อมูลวิจัยเข้าร่วมกระบวนการวิจัย การปรับลดขั้นตอนการทำงานลงเมื่อนักวิจัยไม่สามารถดำเนินการได้ทันตามแผนการวิจัยที่วางไว้

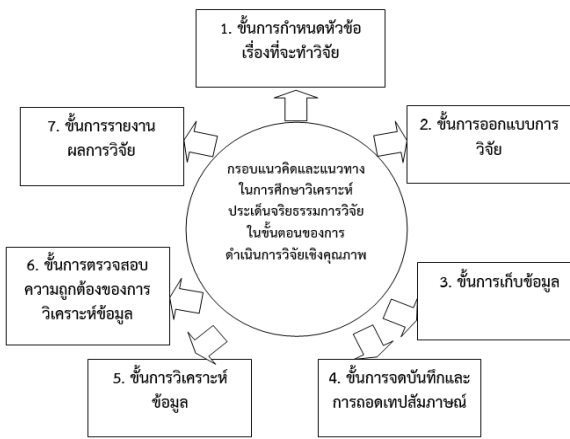
4.4 ขั้นการจัดบันทึกและการถอดเทปสัมภาษณ์ หมายถึง การจัดบันทึกและการถอดเทปการสัมภาษณ์ต้องคำนึงถึงการเก็บรักษาความลับ การเคารพในตัวผู้ให้ข้อมูล โดยไม่ใส่อะไรที่ไม่ใช่สิ่งที่ผู้ให้ข้อมูลกล่าวในบทบันทึกหรือบทสัมภาษณ์ในระหว่างการถอดเทป ประกอบด้วยตัวชี้วัดสำคัญได้แก่ การจัดบันทึกและการถอดเทปการสัมภาษณ์มีการคำนึงถึงการเก็บรักษาความลับและการเคารพในตัวผู้ให้ข้อมูล โดยไม่ใส่อะไรที่

ไม่ใช่สิ่งที่ผู้ให้ข้อมูลกล่าวในบทบันทึกหรือบทสัมภาษณ์ในระหว่างการถอดเทป

4.5 ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล หมายถึง การที่นักวิจัยจำเป็นต้องทำการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียด ลึกซึ้ง และเพื่อไม่ให้การตีความห่างไกลจากความเป็นจริงเกินไป จึงควรจะให้ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการตีความข้อมูลด้วยหรือไม่อย่างน้อยเพียงใด ประกอบด้วยตัวชี้วัดสำคัญได้แก่ การกล่าวอ้างผลการวิจัยเกินจริง (over claim) อคติ (bias) ของนักวิจัยในการวิเคราะห์ข้อมูล การตีความผลการวิจัยที่เกิดขึ้นจากข้อมูลที่เป็นจริงในพื้นที่วิจัย การถอดบทเรียนต้องให้เกียรติและระบุตัวผู้ทำหน้าที่ในการถอดบทเรียน และมีการให้ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการตีความข้อมูลด้วย

4.6 ขั้นการตรวจสอบความถูกต้องของการวิเคราะห์ข้อมูล หมายถึง ความรับผิดชอบของนักวิจัยที่จะเผยแพร่เฉพาะความรู้ที่ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือแล้วเท่านั้น ผลการศึกษาใดที่ยังคลุมเครือหรือยังไม่ได้ตรวจสอบอย่างรอบคอบไม่ควรเปิดเผย เพราะอาจก่อให้เกิดผลเสียแก่แหล่งข้อมูล ประกอบด้วยตัวชี้วัดสำคัญได้แก่ มีการกระบวนการตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูล และการไม่เปิดเผยผลการศึกษาใดที่ยังมีความคลุมเครือหรือยังไม่ได้รับตรวจสอบอย่างรอบคอบ

4.7 ขั้นการรายงานผลการวิจัย หมายถึง การพิจารณาในแง่ที่ว่าในรายงานผลการวิจัยจะเปิดเผยข้อมูลที่ทำให้ผู้อ่านรู้ว่าใครเป็นผู้ให้ความร่วมมือในการวิจัยนั้นหรือไม่ โดยที่การตัดสินใจในเรื่องนี้ ควรยึดผลประโยชน์ของประชาชนผู้ให้ความร่วมมือเป็นสำคัญ ประกอบด้วยตัวชี้วัดสำคัญได้แก่ มีการทำลายเอกสารและแฟ้มบันทึกข้อมูล (files) การนำผลการวิจัยของผู้อื่น/นักศึกษามาเป็นผลการวิจัยของตนเอง ข้อค้นพบ “พูดได้” “พูดไม่ได้” “ควรพูด” “ไม่ควรพูด” กับความกล้าหาญของนักวิจัยในการเปิดเผยข้อค้นพบ ข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ผลการวิจัย และการระบุรายชื่อบุคคลตำแหน่งหน้าที่ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญไว้ในภาคผนวก ข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ผลการวิจัย และการระบุรายชื่อบุคคลตำแหน่งหน้าที่ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญไว้ในภาคผนวก การประกาศผลการศึกษาดูโดยใช้เพียงข้อมูลดิบที่ได้จากผู้ให้ข้อมูล การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิจัยซ้ำซ้อน การอ้างอิงผลงานของผู้อื่น และผลการศึกษาไม่อัปเดตแล้ว

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดและแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ประเด็นจริยธรรมการวิจัยในงานวิจัยเชิงคุณภาพ

5. บทสรุป

การวิจัยเชิงคุณภาพถือเป็นการวิจัยรูปแบบหนึ่งทางสังคมศาสตร์ที่มีการดำเนินงานเกี่ยวข้องกับมนุษย์ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งการดำเนินงานวิจัยดังกล่าวอาจสร้างความเสียหายหรือมีผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อชีวิตมนุษย์ สังคมและวัฒนธรรมอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้น นักวิจัยจึงจำเป็นต้องดำเนินงานวิจัยด้วยความระมัดระวัง และด้วยความรอบคอบ ตลอดจนจะต้องถือเป็นความรับผิดชอบทางจริยธรรมในทุกขั้นตอนของกระบวนการดำเนินงานวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งประกอบไปด้วย 7 ขั้นตอนที่สำคัญ ได้แก่ 1) ขั้นการกำหนดหัวข้อเรื่องที่จะทำวิจัย 2) ขั้นการออกแบบการวิจัย 3) ขั้นการเก็บข้อมูล 4) ขั้นการจดบันทึกและการถอดเทปสัมภาษณ์ 5) ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล 6) ขั้นการตรวจสอบความถูกต้องของการวิเคราะห์ข้อมูล และ 7) ขั้นการรายงานผลการวิจัย โดยกรอบแนวคิดและแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ประเด็นจริยธรรมการวิจัยในงานวิจัยเชิงคุณภาพดังกล่าวนี้ จะช่วยให้แก่นักวิจัยที่ทำงานวิจัยเชิงคุณภาพสามารถยึดถือปฏิบัติเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพได้อย่างถูกต้อง และเหมาะสม อันจะก่อให้เกิดผลดีทั้งต่อตัวนักวิจัย ผู้ให้ข้อมูลการวิจัย และประชาชน ตลอดจนชุมชนที่เป็นแหล่งข้อมูล จนในที่สุดแล้วเกิดเป็นที่ยอมรับของผู้คนในสังคมต่อไป

9. เอกสารอ้างอิง

[1] แสงพิกุล, จริยธรรมการวิจัย (Research Ethics), สืบค้นเมื่อ 12 มีนาคม 2560, สืบค้นจาก

www.ocsc.go.th/sites/default/files/.../ocsc-2558-proactive-recruitment-case-study.pdf

- [2] ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรมการวิจัยในคน สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหิดล, "Collaborative Institutional Training Initiative (CITI Program), สืบค้นเมื่อ 12 มีนาคม 2560, สืบค้นจาก <https://sp.mahidol.ac.th/citimu.html>.
- [3] ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรมการวิจัยในคน สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหิดล, การกำกับดูแลโครงการวิจัยในคน, สืบค้นเมื่อ 12 มีนาคม 2560, สืบค้นจาก <https://sp.mahidol.ac.th/management.html>.
- [4] อัครวิณ แสงพิกุล, จริยธรรมการวิจัย (Research Ethics), สืบค้นเมื่อ 12 มีนาคม 2560, สืบค้นจาก www.ocsc.go.th/sites/default/files/.../ocsc-2558-proactive-recruitment-case-study.pdf.
- [5] Wiersma, W, "Research method in education: an Introduction" (5th ed.), USA: Allyn and Bacon, 1991.
- [6] Johnson, R. B., & Onwuegbuzie, A. J. "Mixed Methods Research: A Research Paradigm Whose time has come.," Educational Researcher, 33(7), 14-26., 2004.
- [7] เทพินทร์ พิชรานุรักษ์, "จริยธรรมในการวิจัยทางสังคมศาสตร์การแพทย์," วารสารสังคมศาสตร์, 2(2549), หน้า 205-223, 2549.
- [8] สินธะวา คามดิษฐ์, วิจัยพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว, กรุงเทพฯ, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2550.
- [9] คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, จรรยาบรรณนักวิจัย, สืบค้นเมื่อ 12 มีนาคม 2560, สืบค้นจาก <http://stang.sc.mahidol.ac.th/text/ethic.htm>
- [10] ชาย โพธิสิตา, ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ, พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพฯ, อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2554.
- [11] สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์ และภัทร์ พลอยแหวน, "การพัฒนาการเรียนรู้ด้านจริยธรรมการวิจัยในงานวิจัยเชิงคุณภาพของนักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล," วารสารปัญญาภิวัฒน์, 8(1), 150-162, 2559.